

slovenský národopis

3 | 24

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1976



V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

Aktuálne otázky folkloristiky v ČSSR	333
Milan Leščák: Teoretické problémy súčasnej slovenskej folkloristiky	337
Bohuslav Beneš: K typológii ľudového vyprávění	347
Josef Tomeš: Folklorní žánry v obyčejové tradici	357
Dagmar Klímová: Zkušenosti se studiem dělnického folklóru městského typu	369
Marta Šrámková: Proměny a současný stav lidového vyprávění	379
Karel Horálek: Slovenský folklór a světová literatura	389
Oldřich Sirovátka: Populární literatura, masová literatura, paraliteratura z folkloristické perspektivy	397
Peter Liba: Folklor a populárna literatúra	405
Viera Gašparíková: Súčasná cesta humoristických rozprávání	413
Libuše Volbrachtová: K problematice monografické a tématické práce při studiu folklóru současnosti	422
Eva Orsáryová: Príspevok k systémovému skúmaniu piesňového repertoáru	427
Zora Vanovičová: Hromadné oznamovanie a ústna prozaická slovesnosť v súčasnosti	433
Mária Dzubáková: Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku	437
Daniel Luther: K problému archivácie a katalogizácie slovenského ľudového divadla	442
Rodina a manželstvo	
Soňa Švecová: Právmoc hlavy rodiny v roľníckej rodine na Slovensku	446
Maria Biernacka: Dedínská rodina v oblasti Bieszczadov (Poľsko)	458
Josef Kandert: Skutečný a ideální obraz rodiny v jedné horehronské vesnici	464
Pavel Popelka: Sezónnosť uzavírání manželství, její vývojové tendence a příčiny	472
Peter Salner: Faktor ekonomickej zainteresovanosti v súčasnej svadbe	481
Zita Škovierová: Podiely rodiny a príbuzenstva na vzájomnej výpomoci pri stavaní rodinných domov v okrese Nové Zámky	468
ROZHLEDY	
K jubileu Eleny Prandovej (Milan Leščák)	494
Výstava keramiky v SNM na Bratislavskom hrade (Ester Plicková)	495
RECENZIE A REFERÁTY	

СОДЕРЖАНИЕ

Актуальные вопросы фольклористики в ЧССР	333
Милан Лешчак: Теоретические проблемы современной словацкой фольклористики	337
Богуслав Бенеш: О типологии народного рассказывания	347
Йозеф Томен: Фольклорные жанры в традиции обычаев	357
Догмар Климова: Из опыта по изучению рабочего городского фольклора	369
Марта Шрамкова: Изменения и современное состояние народного рассказывания	379
Карел Горалек: Словацкий фольклор и мировая литература	389
Олдржих Сироватка: Популярная литература, массовая литература, паралитература — с точки зрения фольклористической перспективы	397
Петер Либа: Фольклор и популярная литература	405
Вера Гашпарикова: Современное направление юмористических рассказываний	413
Либуше Волбрахтова: К проблеме монографической и тематической работы при изучении фольклора в настоящее время	422
Ева Орсаривова: К вопросу системного изучения песенного репертуара	427
Зора Бановичова: Массовое оповещение и устная прозаическая словесность в настоящее время	433
Мария Дзубакова: Начало теоретического интереса к народной сказке	437
Даниел Лутер: К проблеме архивов и каталогизации словацкого народного театра	442
Семья и супружество:	
Соња Швецова: Власть главы семьи в крестьянской семье в Словакии	446
Мария Биернацкая: Сельская семья в области Бещад (Польша)	458
Йозеф Кандерт: Действительная и идеальная картина семьи в горегронском селе	464
Павел Попелка: Сезонность заключения браков, тенденции ее развития и причины	472
Петер Салнер: Фактор экономической заинтересованности в современной свадьбе	481

Na 1. strane obálky: Prevážanie výbavy nevesty v Heľpe, okr. B. Bystrica. Farebná snímka P. Styk, polovica 20. stor.

Auf der Vorderseite des Umschlages: Überführen der Ausstattung der Braut im Heľpa, Bezirk Banská Bystrica. Die Hälfte des 20. Jahrhunderts

FAKTOR EKONOMICKEJ ZAINTERESOVANOSTI V SÚČASNEJ SVADBE

PETER SALNER
Národopisný ústav SAV, Bratislava

V tejto práci sa zaoberám niektorými ekonomickými prejavmi, ktoré sa odohrávajú v svadobnom cykle v súčasnej Bratislave* a možnosťami porovnania uvedených poznatkov s materiálom z tradičného i súčasného dedinského prostredia.

Vlastnému sobášu a hostine predchádza niekoľko fáz cyklu (výber partnera, pýtanie o ruku, zásnuby, príprava hostiny), sprevádzaných množstvom prejavov. Nie všetky uvedené časti sú však v Bratislave všeobecne rozšírené a ani jedna z nich nie je rozvinutá natoľko, ako je to v tradičnom roľníckom prostredí. Vo väčšine prípadov sú záležitosťou oboch rodín snúbencov a konajú sa bez vedomia alebo bez aktívnej účasti verejnosti.¹

Príprava na sobáš a hostinu prebieha prakticky len medzi rodinami nevesty a ženicha. Pripravujú sa svadobné odevy, zabezpečuje sa dobrý priebeh hostiny a výber jej účastníkov. Veľká pozornosť sa venuje najmä odevu nevesty. Bratislavský úzus predpokladá biele (zväčša dlhé) šaty a prinajmenej symbolickú prikrývku hlavy (závoj, stuha, kvet ap.) rovnakej farby. Šaty sa vo väčšine prípadov šijú osobitne na túto príležitosť. Odevu ženicha sa venuje menšia pozornosť. Najčastejšie sa používa slávnostný oblek tmavej farby, doplnený viazankou. Investície, spojené s prípravou svadobného odevu, hradí každá z rodín osobitne.

Náklady, spojené s vlastnou hostinou, ktorá sa vo väčšine prípadov koná v pohostinských zariadeniach, sa delia zväčša medzi obe zúčastnené strany, nie však rovnakým dielom. Pretože hostina sa aj v súčasnom bratislavskom prostredí chápe ako rozlúčka s dcérou, odchádzajúcou do rodiny muža, hradí rodina nevesty väčšiu časť nákladov.² Zo 46 prípadov, zachytených dotazníkovým výskumom, v troch hradila rodina nevesty celý sobáš (rodina ženicha vôbec nie), v 28 prí-

padoch jedlá (58,7 %); rodina ženicha v 15 prípadoch. Náklady za miestnosť hradila rodina nevesty v 34 prípadoch (73,9 %), kým rodina ženicha len v 8 prípadoch. Mužova strana sa zúčastňuje najmä na platení nápojov (31 ráz, t. j. 67,4 %). V ostatných prípadoch sa výdavky delili na polovicu. Na platení uvedených výdavkov sa vo veľkej miere zúčastňujú starší členovia rodiny, ktorí vďaka tomu majú podstatné slovo pri výbere hostí a usmerňujú aj priebeh hostiny.

V otázke počtu účastníkov sobáša, a najmä hostiny sa často prejavujú rozpory medzi mienkou snúbencov a staršími členmi rodiny. Mladí ľudia preferujú nižší počet hostí (ako ideálny uvádzajú zväčša 15–30 účastníkov hostiny). Starší ľudia považujú počet účastníkov za jedno z dôležitých kritérií hodnotenia sobáša a hostiny. Ako ukazuje tabuľka 1, viac sa presadzuje názor príslušníkov staršej generácie.

Tabuľka 1

Počet pozvaných hostí na sobáš a hostinu

Počet osôb	Počet prípadov	
	Sobáš	Hostina
10–30	3	8
31–50	8	17
51–80	18	12
81–100	7	6
101–	10	3
Spolu	46	46 ks dotazníkov

Pri výbere účastníkov svadobnej hostiny sa prihliada na viacero kritérií. Priestorové možnosti zariadení pohostinstva a náklady, spojené s uspo-

riadaním hostiny v týchto priestoroch, nevyhnutne predpokladajú určitý stupeň selekcie. Pri výbere hostí rozhodujú príbuzenské vzťahy jednotlivcov, ich status³ (najmä individuálny), reciprocita atď.⁴ Podľa charakteru vzťahov so snúbencami a členmi ich rodín možno potom všetkých účastníkov hostiny zaradiť do jednej zo skupín, z ktorých každá má svoje špecifické vnútorné členenie. Ide o tieto skupiny: rodina, mladý pár, príbuzní,⁵ priatelia a známi (hostia), personál.^{5a}

Uvedené delenie sa formálne odráža v zasadení poriadku, ktorý však vyplýva predovšetkým z predstáv a názorov príslušníkov staršej generácie. Členstvo a postavenie v príslušnej skupine sa prejavuje aj v rozsahu a charaktere účasti každého jednotlivca na aktivitách (najmä ekonomického charakteru) počas hostiny.

V Bratislave nie sú ekonomické aktivity rozšírené natoľko ako v tradičnom prostredí.⁶ Z 29 prípadov, skúmaných formou priameho pozorovania alebo rozhovoru, len v jedenástich došlo k rôznym formám vyberania peňazí.⁷

Tabuľka 2

Formy vyberania peňazí na hostine

Variant	Počet prípadov
do závoja	3
do taniera	2
dohodou	1
do klobúka	1
za tanec s nevestou	2
na kuchárky	2
spolu	11

Rozdelenie účastníkov hostiny do skupín môžeme sledovať vo väčšine uvedených prípadov. Napríklad prvé tance s nevestou v oboch v tabuľke spomenutých prípadoch tancovali členovia rodiny alebo príbuzní. V prvom prípade najprv otec nevesty a po ňom svokor, v druhom najskôr krstný otec, potom svokor, postupne príbuzní, priatelia a známi podľa veku, spoločenského postavenia atď. Tejto hierarchii zodpovedali aj peňažné odmeny za tanec, ktoré sa pohybovali od 50 do 500 Kčs. Hierarchické členenie sa zachováva aj vtedy, keď obradový tanec s nevestou sa nespája s vyberaním peňazí⁸ (pozri tab. 3). Podobný postup sa dodržiava aj pri iných formách vyberania (do klobúka, do závoja atď.). Vyberanie sa vždy začína z miesta, kde sedia mladomanželia a ich rodiny, a pokračuje okolo všetkých účastníkov.

Tabuľka 3

Tanec s nevestou

Nevesta tancovala s	Počet prípadov			Spolu
	1. tanec	2. tanec	3. tanec	
otcom	9	4	4	17
svokrom	6	8	1	15
svedkom	4	3	7	14
manželom	3	1	1	5
švagrom	3	—	—	3
iným	1	2	3	6

Procesy premien spoločenskovo-robných vzťahov a ich dosah na život rodiny sa intenzívne odrážajú v problematike vena a výbavy, a preto sa chceme týmto problémom venovať podrobnejšie.

V tradičnom roľníckom prostredí termín veno označoval dohodu medzi rodinami snúbencov, ktorá určovala, čo prinesie nevesta do domácnosti mnžela,⁹ alebo dohodu, ktorá špecifikovala podmienky pre prípad, že jeden z partnerov by do roka zomrel a manželstvo ostalo bezdetné.¹⁰ Výbavu tvorili najmä osobné veci nevesty.¹¹

V Riečnici (okr. Čadca) dostávala nevesta svoj rodinný diel v štyroch častiach:¹²

1. *Veno* tvorila krava, u chudobnejších žien ovce. Nevesta zvyčajne nedostávala veno hneď pri sobáši, ale až po určitom čase, „jako bola rodina vládna“. Výnos z vena sa delil medzi celú rodinu, v ktorej nevesta žila, ale pri prípadnom predaji peniaze boli jej osobným majetkom.

2. *Vyplacka* bola podielom na majetku vlastnej rodiny, vyplácaným vždy v peniazoch. Nevesta ju dostávala až pri celkovej deľbe majetku. *Príženčiar*, t. j. muž, ktorý odchádzal do rodiny ženy, dostal svoj podiel hneď.

3. Termínom *dar* sa označovala výbava, ktorú tvorili periny, šatstvo, truhly, obliečenie ap.

4. *Zadanie* boli dary, ktoré dostala nevesta od hostí na svadbe; boli to predovšetkým praktické potreby do domácnosti a v podstate sú doplnkom výbavy.¹³

Podobný materiál sme zistili aj pri výskume v Úloží (okr. Spišská Nová Ves).¹⁴

V súčasnom dedinskom prostredí je prínos nevesty do spoločnej domácnosti odlišný. Zmeny vyplývajú z nových podmienok v spôsobe života a z toho vyplývajúcich potrieb. Dôležité je tu to, že stále viac mladých ľudí je zárobkovo činných mimo poľnohospodárstva. Informátorka M. J. (1923) z Riečnice to vyjadrila takto: „Kedysi bola

taká pýtaná, čo má viac role, dnes taká, čo nemá žiadnej.“ Uvedený fakt ovplyvňuje celý spôsob života. Vzhľadom na reálnu situáciu mladí ľudia nemajú záujem o tradičné formy výbavy (odev, bytové zariadenie, predmety spojené s prácou v poľnohospodárstve ap.). Rodina preto pripravuje dcéram do výbavy predovšetkým posteľnú a stolnú bielizeň, niekedy aj kuchynské potreby.

Spomenuté vplyvy zasahujú aj veno a jeho náplň. Tu možno pozorovať štyri vývinové etapy:

1. veno v tradičnom zmysle, ktoré tvorí krava, ovce ap.;

2. ak sa mladí ľudia nechcú venovať poľnohospodárstvu, dostáva nevesta peňažnú sumu, získanú predajom vena;

3. v rodinách, v ktorých je známe už vopred, že nevesta neostane v poľnohospodárstve, chovajú pre ňu býka, pretože výnos z predaja je vyšší;

4. peňažný alebo materiálny dar, ktorý nesúvisí s tradičným ekvivalentom vena.¹⁵

V súčasnom dedinskom prostredí prevláda najmä druhá až štvrtá forma, s venom v tradičnom zmysle sa možno stretnúť len zriedkavo.

V Bratislave sa uvedený vývin prejavuje ešte výraznejšie. Mnohým respondentom boli termíny veno a výbava nejasné, a preto sme pri dotazníkovom výskume formulovali túto otázku ako „prínos nevesty do spoločnej domácnosti“. Neexistuje ani dohoda medzi rodinami v tradičnom zmysle. Ak k takému rokovaniu dochádza (v 9 prípadoch, t. j. 20,0 %) je zamerané na zamedzenie duplicity pri nákupe vecí do novej domácnosti. Nepodarilo sa nám zistiť ani nijaký úzus, ktorý by vymedzoval prínos nevesty. Predovšetkým ide o praktické potreby do domácnosti.

Tabuľka 4

Prínos nevesty do spoločnej domácnosti	
Prinesené veci	Počet prípadov
periny, vankúše	27
posteľná a stolná bielizeň	27
kuchynské potreby	14
nábytok	11
iné	11

Výbava sa v mnohých prípadoch nepripravuje vôbec, najmä nie v prípadoch, keď nevesta neodchádza do rodiny muža, čo je v Bratislave bežný prípad.

Určitú podobu s tradičným venom majú dary rodičov a blízkych príbuzných. Ide napríklad o zloženie základnej čiastky na družstevný byt,

zariadenie domácnosti ap. Na týchto daroch sa rovnako zúčastňujú rodiny nevesty i ženicha. Za ekvivalent tradičnej výbavy možno v istom zmysle označiť svadobné dary ostatných hostí. Ide najmä o praktické predmety a peniaze. O tom svedčí to, že hostia sa o plánovaných daroch radia so snúbencami a členmi ich rodín.

Tabuľka 5

Zloženie svadobných darov

Druh daru	Počet prípadov
praktické predmety	54
peniaze	46
luxusné predmety	25
symbolické dary	11

Väčšinu darov (72,9 %) tvoria praktické predmety a peniaze. Každá zo skupín svadobných hostí venuje určitý typ darov. Ako ukazuje tabuľka 6, rozdiely sa prejavujú aj v hodnote darovaných predmetov.

Tabuľka 6

Svadobné dary podľa skupín darcov

Druh daru	Počet prípadov		
	rodina	príbuzní	priatelia a známi
peniaze	20	15	11
praktické predmety	19	20	15
luxusné dary	18	5	2
symbolické dary	0	1	10

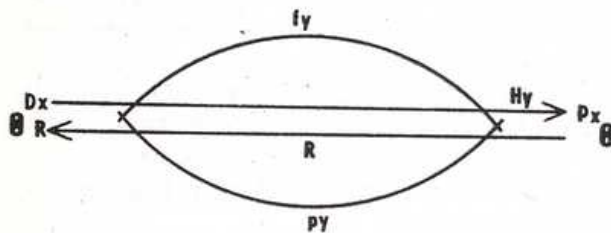
Členovia rodiny v porovnaní s ostatnými skupinami dávajú najviac luxusné dary (šperky a cenné predmety). Praktické dary sa pritom vyznačujú vysokou materiálnou hodnotou.

Dary príbuzných tvoria najmä drahé praktické predmety. Luxusné dary kupuje tá časť príbuzenstva, ktorých individuálny status zaraďuje skôr k rodine ako k priateľom a známym (prevažne blízki príbuzní).

Priatelia a známi darujú najmä peniaze a praktické predmety. Pre osoby s vyšším individuálnym statusom sú charakteristické symbolické dary. Sú to predmety zväšča humorného charakteru, ktoré nie sú drahé, no zdôrazňujú dôvernosť vzťahov medzi darcom a príjemcom (bochník chleba a syra alebo kuchársku knihu, „aby ženich nezomrel hladom, kým sa nevesta naučí variť“ ap.).

Napriek rôznym formám a hodnotám darcov spôsob ich odovzdávania a prijímania je v podstate jednotný (obr. 1). Uvedenú schému možno aplikovať nielen pri svadobnom cykle, ale aj pri iných príležitostiach rodinného a výročného zvykoslovia (Vianoce, narodeniny, meniny atď.).

V priebehu hostiny sú okrem reciprocita (R) všetky ostatné časti schémy premenné. Podľa toho, o aký typ ekonomickej aktivity (py) ide, vystupujú členovia jednotlivých skupín v úlohe darcu (Dx) alebo príjemcu (Px). Okrem výnimiek počas hostiny darca a príjemca sú členmi rôznych skupín. Príležitosť (py) určuje cenu daru (Hy) a formu darovania (fy). V ďalšej časti rozoberieme jednotlivé zložky schémy:



Obr. 1. Schéma darovania. Dx — darca, Px — príjemca, Hy — cena (dar), py — príležitosť darovania, fy — forma darovania, R — reciprocita

1. DARCA A PRÍJEMCA

a) **rodina**: Vystupuje predovšetkým v úlohe darcu (pri príprave sobáša a hostiny, svadobných darov ap.). V úlohe príjemcu vystupuje len výnimočne;

b) **mladomanželia**: Vo väčšine prípadov stoja v centre aktivít (v úlohe darcu alebo príjemcu). Do úlohy darcu ich zaraďuje už ich konanie (správanie sa, dodržiavanie úzu). Prevažuje však ich aktívna činnosť v úlohe príjemcu (svadobných darov, v rôznych formách vyberania ap.);

c) **hostia**: Sem zaraďujeme všetky osoby s nižším individuálnym statusom (časť príbuzných, priatelia, známi). Vystupujú tak v úlohe darcu (svadobného daru, pri vyberaní), ako aj príjemcu (už vlastnou účasťou na hostine).

2 CENA, FORMA A PRÍLEŽITOSŤ

Tieto tri zložky sú navzájom závislé, pričom určujúcim faktorom je príležitosť. Príležitosťou môže byť svadobná hostina alebo niektorá jej časť (vyberanie na nevestu, na kuchárky, odovzdávanie daru atď.). Cena daru je okrem príležitosti

determinovaná aj individuálnym statusom darcu a z toho vyplývajúcim členstvom a postavením v skupine. Forma odovzdávania nie je v bratislavskom prostredí vymedzená natoľko, ako je známa v tradičnom prostredí, a vo väčšine prípadov vyplýva z improvizácie jedinca alebo organizátorov hostiny. Podľa stupňa improvizácie možno pozorovať tri typy foriem:

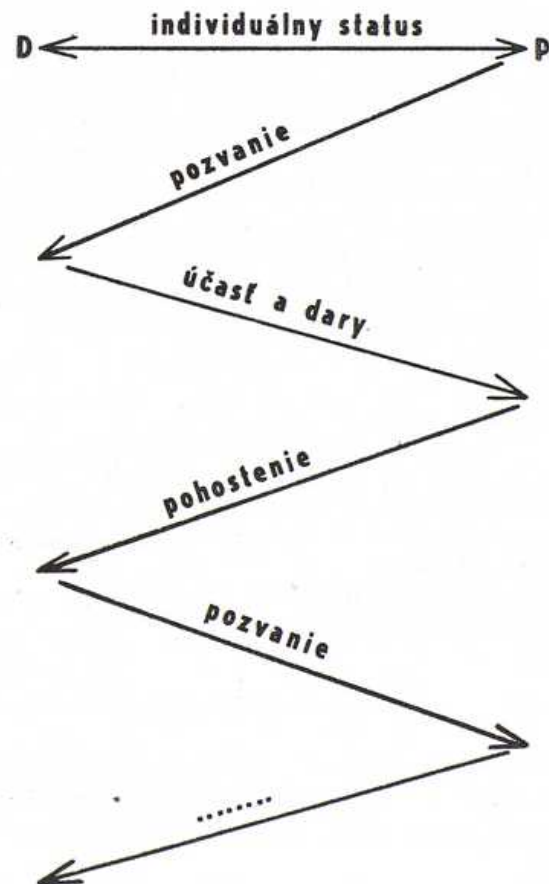
a) **obradová**, pri ktorej je konanie účastníkov presne vymedzené. V Bratislave sa s ňou možno stretnúť len výnimočne;

b) **poloobradová** — v danom prípade je vymedzená príležitosť, ale konkrétny prejav jednotlivca je v podstate dielom improvizácie, aj keď môže byť čiastočne usmerňovaný organizátormi svadby;

c) **voľná**, ktorá je v Bratislave najbežnejšia, vyznačuje sa improvizovanosťou formálneho prejavu.

3. RECIPROCITA

Opisované ekonomicke aktivity nemožno chápať ako izolované, statické, časovo či miestne uzavreté



Obr. 2. Schéma recipročných aktivít. D — darca, P — príjemca.

Odev žien z Čierneho Balogu, okr.
B. Bystrica



Odev starších mužov z Čierneho
Balogu, okr. B. Bystrica



Skupina mládencov z Pohorelej, okr. B. Bystrica, v sviatočnom odevu

Mladá žena z Pohorelej, okr. B.
Bystrica v sviatočnom odeve



Dievčatá zo Šumiaca, okr. B. Bystrica, v slávnostnom odeve s partami



Prevážanie výbavy nevesty v Heľpe, okr. B. Bystrica. Autorom farebných snímok P. Styk, pol. 20. stor.

javy, prebiehajúce jednostranne a jednosmerne od darcu k príjemcovi. Každá z nich vyvoláva reťazovú reakciu. Ak berieme ideálne do úvahy ako začiatok aktivít pozvanie na hostinu (to je však tiež recipročné a vyplýva z individuálneho statusu jednotlivca), možno teoreticky predpokladať nekonečnú reťaz dvojsmerných aktivít adekvátneho rozsahu (pozri obr. 2). Jednostranné porušenie reťazovej reakcie vyvoláva sankcie vo forme zmien individuálneho statusu.

Obdarovanie je teda odrazom vzájomných vzťahov darcu a príjemcu. Jeho rozsah určujú (tak v dedinskom prostredí, ako aj v Bratislave) tradícia alebo dohovorený úzus. Obdarúvanie musí zodpovedať individuálnemu statusu a priamo alebo nepriamo ho kontrolujú nielen obe zúčastnené strany, ale aj ostatní členovia príslušného kolektívu. Tým si možno vysvetliť, že mnohí snúbenci už pred svadbou (prakticky od chvíle, keď je určený počet a zloženie hostí) vedia veľmi presne odhadnúť hodnotu darov.

ZÁVER

Z uvedeného materiálu vidno, že mnohé zo sledovaných javov mestského prostredia prejavujú

aspoň čiastočnú nadväznosť na formy známe z tradičného roľníkeho prostredia. V Bratislave však neexistuje tá prepracovanosť formálnej stránky prejavov, aká je typická pre javy tradičnej kultúry. Nevyhnutne zanikajú alebo sa zjednodušujú prvky vyžadujúce kolektívnu spoluprácu a aktivitu či rozsiahle priestory exteriérov. Toto vyplýva jednak z podmienok a možností reštauračných priestorov, jednak však z lokálnej a sociálnej rôznorodosti prítomných. Preto nevyhnutne dochádza k zmenám foriem a funkcií, najmä k ich zjednodušeniu, aby sa predišlo potrebe vysvetľovať prítomným zmysel a postup daného prejavu.

Okrem týchto faktorov, odrážajúcich podmienky života v mestskom prostredí, zmeny v ekonomických aktivitách vyplývajú predovšetkým zo súčasných premien hlavných determinantov ľudovej kultúry — spoločenskovo-robočných vzťahov. Len tým si môžeme vysvetliť rozsah premien, ktoré zasiahli nielen sledovanú problematiku, ale celý systém ľudovej kultúry, najmä to, že ľudová kultúra v súčasnom dedinskom prostredí prejavuje častovo viac spoločných znakov s prostredím Bratislavy ako s tradičnou kultúrou vlastného prostredia.

POZNÁMKY

* Podstatnú časť materiálu z bratislavského prostredia sme použili pri písaní diplomovej práce na FFUK roku 1974.

¹ Ani o zásnubách, ktoré tvoria vyvrcholenie predsobášenej časti cyklu, nemožno v Bratislave hovoriť ako o všeobecne rozšírenej a verejnej príležitosti. Zo 64 sledovaných prípadov sa zásnuby konali v 38 prípadoch (59,27%). Z toho v 21 prípadoch sa o nich širšia verejnosť dozvedela (priamo alebo prostredníctvom komunikatívneho znaku — prsteňa) až po väčšom časovom odstupe.

² Uvedený názor možno v bratislavskom prostredí považovať za prežitkový. Ako ukazuje materiál, väčšina mladých párov, ktoré nemajú vlastný byt, sa pri možnosti výberu ubytujú v rodine ženy. Podrobnejšie o tejto otázke pozri SALNER, P.: K niektorým otázkam svadobného cyklu (rpk.).

³ Status je výška zaradenia pozície alebo jednotlivca do hierarchie prestíže v skupine alebo spoločenstve. (KRECH, D. — CRUTCHFIELD, R. — BALLACHEY, E.: Človek v spoločnosti. Bratislava 1968, s. 382.) Individuálny status chápeme ako postavenie jednotlivca v prestížnej hierarchii iného individua a vyplýva teda z rozsahu interpersonálnych kontaktov dvoch jednotlivcov.

⁴ Odlišné kritériá výberu sa uplatňujú pri sobášoch, konaných bez vedomia alebo proti vôli rodičov. Hlavným kritériom v tomto prípade je individuálny status. Ostatné kritériá výberu, pokiaľ sa vôbec uplatňujú, majú len sekundárny význam.

⁵ Počas sobáša nevystupujú príbuzní ako osobitná skupina. Podľa stupňa príbuzenských vzťahov a iných kritérií (vek, spoločenské postavenie ap.) možno časť z nich zaradiť do rodiny a časť do skupiny priateľov a známych. Rovnako neurčité je aj formálne postavenie svedkov.

^{5a} Personál môžeme rozdeliť do dvoch skupín: 1. Profesionálny personál tvoria predovšetkým zamestnanci príslušného pohostinského zariadenia. V Bratislave pôsobí na prevažnej väčšine svadobných hostín. Pri prvkoch obradového charakteru v mnohých prípadoch pasívne spĺňa požiadavky organizátorov hostiny. Niekedy však (najmä hudobníci) vyvíja samostatnú iniciatívu, napríklad hudba bez vyzvania začne hrať sólo pre nevestu, vyhlási dámsku volenku ap. Táto iniciatíva vyplýva predovšetkým z osobných záujmov členov personálu (pozri pozn. 7). Len výnimočne ju motivuje úsilie aplikovať skúsenosti z iných svadiel a rozprúdiť zábavu. 2. Ne-profesionálny personál účinkuje pri svadobných hostinách, ktoré sa nekonajú v priestoroch pohos-

tinstva. Organizátori svadby ho vyberajú predovšetkým z okruhu priateľov a známych. V priebehu svadby má preto iné postavenie ako profesionálny personál.

⁶ Magicko-prosperitatívne praktiky, ktoré mali v tradičnom roľníckom prostredí zabezpečiť mladému páru všestrannú prosperitu, sa v súčasnej Bratislave prakticky neobjavujú. Určité náznaky možno pozorovať len v úvodných príptkoch a v telegramoch.

⁷ Kvalitatívne odlišným javom, ktorý sme nezadali do tabuľky 2, je vyberanie na hudbu. Vo všetkých zistených prípadoch išlo o iniciatívu hudobníkov, ktorí tvorili časť personálu, a bolo motivované úsilím o výhodný vedľajší zárobok. Vyberanie na kuchárky sa uskutočňuje len v prípadoch, keď kuchynský personál nie je profesionálny, ale tvoria ho osoby z okruhu priateľov a známych.

⁸ Na väčšine hostín nedochádza k vyberaniu peňazí, aj keď formálne sprievodné javy (tanec s nevestou, obchádzanie so závojom) ostávajú zachované. Najmä mladší informátori sa domnie-

vajú, že hodnota darov takmer vždy prevyšuje náklady hostiny, a preto považujú za nevhodné zafažovať prítomných aj takýmto spôsobom.

⁹ CHORVÁT, K.: Slovenská svadba. Slov. Pohľ., 15, 1895, s. 583.

¹⁰ SEKERKA, P.: Svadobné obyčaje v Hlbokom, v Nitriansku. Slov. Pohľ., 15, 1895, s. 95.

¹¹ Súpis tradičnej výbavy pozri SOCHÁŇ, P.: Svadba v Jasenovej (v Orave). Slov. Pohľ., 17, 1897, s. 209—210. Opis výbavy z Turca a Aradáča prináša CHORVÁT, K.: c. p., s. 583—585.

¹² Vlastný výskum z roku 1975.

¹³ Podobný materiál prináša aj CHORVÁT, K.: c. p., s. 588. Podľa neho sa pozvaní hostia usilovali zavďačiť neveste darom. Napr. v Turci prinášali tanieri, nože, vidličky ap., v Aradáci nejakú šatu, inde čepce, peniaze alebo koláče.

¹⁴ Vlastný výskum z roku 1972. Originál je uložený v Spišskom múzeu v Levoči.

¹⁵ Zostavené na základe výskumov v Úloží (1972) a v Riečnici (1975) a podľa konfrontácie s poznatkami R. Čistej z jej výskumu v Šariši (1974).

ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ СВАДЬБЕ

Резюме

Работа освещает некоторые факторы экономического характера, наблюдающиеся в современном свадебном цикле в Bratislave.

Первый круг проблем охватывает распределение расходов, связанных с подготовкой к бракосочетанию и свадебного банкета, между обеими участвующими сторонами. Поскольку в Bratislave бракосочетание понимается как прощание родителей с дочерью, уходящей в семью мужа, семья невесты берет на себя большую часть расходов.

Процесс преобразований народной культуры в период строительства социализма ярко отражается на проблематике приданого, в связи с чем в работе этому вопросу уделено повышенное внимание. Как об этом свидетельствует доступный материал, в условиях современной сельской и городской среды традиционные формы приданого встречаются только в виде исключений. Определенным эквивалентом приданого становятся сва-

дебные подарки от семьи или от близких родственников. Эквивалентом и дополнением приданого являются, по-видимому, и подарки от остальных участников свадебного торжества. Указанные изменения в большой мере можно объяснить тем фактом, что во многих случаях (особенно в городской среде) молодожены поселяются в семье невесты.

Последний круг проблем касается процесса вручения подарков. Несмотря на определенные формальные различия, обусловленные распространением в Bratislave свободной формы, процесс вручения подарков в сущности одинаков. Интересным и константным элементом данного процесса является в основном фактор взаимности.

В заключение в работе приводится краткая оценка основных факторов, воздействующих на различия между городской и сельской средой. Работа документирована шестью таблицами и двумя рисунками.

DER FAKTOR DES ÖKONOMISCHEN INTERESSES IN DER HEUTIGEN HOCHZEIT

Zusammenfassung

Der Autor befaßt sich mit einigen Faktoren ökonomischen Charakters, die bei der heutigen Hochzeit in Bratislava eine Rolle spielen.

Zum ersten Problemkreis gehört die Verteilung der Auslagen, die mit der Vorbereitung der Hochzeit und des Hochzeitsmahles verbunden sind, zwischen den beiden beteiligten Parteien. Da man in Bratislava die Hochzeit als Abschied der Familie von der Tochter auffaßt, die mit der Eheschließung ihre eigene Familie verläßt und in den Haushalt ihres Gatten eintritt, deckt die Familie der Braut den größeren Teil der Auslagen.

In der Epoche des sozialistischen Aufbaus äußern sich die Veränderungen in der Volkskultur sehr deutlich auch in der Problematik der Mitgift und Aussteuer der Braut. Deshalb widmet der Autor dieser Problematik besondere Aufmerksamkeit. Wie aus dem erreichbaren Material hervorgeht, erscheinen traditionelle Formen im heutigen dörflichen und städtischen Milieu nur noch ausnahmsweise. Einen gewissen Ersatz für die Mitgift stellen die Hochzeitsgeschenke der Familienangehörigen und der nahen Verwandten dar. Ein

Äquivalent für die Aussteuer der Braut scheinen die Geschenke der übrigen Hochzeitsgäste zu sein. Diese Veränderungen bei den traditionellen Hochzeitsbräuchen lassen sich ausreichend mit der Tatsache begründen, daß die Jungvermählten in vielen Fällen, besonders in der Stadt, zunächst bei der Familie der Braut wohnen bleiben.

Den letzten Problemkreis, den der Autor behandelt, stellt die Übergabe der Hochzeitsgeschenke dar. Trotz gewisser formaler Unterschiede, die auf die Verbreitung der freien Form auf dem Gebiet der Stadt Bratislava zurückzuführen sind, scheint der Akt der Geschenkübergabe einheitlich zu verlaufen. Ein interessantes und konstantes Element bei diesem Akt ist jedoch der Faktor der Reziprozität.

Abschließend bringt der Autor eine knappe Würdigung der Hauptfaktoren, die die Unterschiede in der behandelten Problematik zwischen dem städtischen und dem dörflich-bäuerlichen Milieu beeinflussen. Die Studie wird durch sechs Tabellen und zwei Abbildungen vervollständigt.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 24, 1976 № 3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 24, 1976, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume 24, 1976, No. 3

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné 24, 1976, No. 3. Paraît quarte fois par an Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 24, 1976, číslo 3 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Milan Leščák, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Stefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák, doc. dr. Antonín Robek.

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KÜBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.